

לא תחמוד'

תוכן

פתיחה

א. ההבנה הפשוטה

ב. שיטת תוספות

ג. שיטת הרמב"ם

ד. סיכום

ה. נפקא מינות

פתיחה

ילד קיבל ארטיק מאמא שלו, אחיו מבקש ממנו: 'תן לי לק', האם הוא עובר על איסור לא תחמוד?
חתן הלוחץ על 'השווער' שלו: 'תן לי עוד נדוניא', עובר על לא תחמוד?
מהו איסור 'לא תחמוד', האם הוא במחשבה, בדיבור או במעשה?

א. ההבנה הפשוטה

בסוף עשרת הדיברות (שמות כ, יד) נאמר:

לא תחמוד בית רעך לא תחמד אשת רעך ועבדו ועבדו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך:

ההבנה הפשוטה באיסור 'לא תחמוד' היא, שלא יחשוק אדם בליבו דבר יפה שיש לחברו, וכ"כ רבינו

בחי:

ידוע כי החמדה תלויה בלב, ועקר המצוה שיתיאש האדם מכל מה שיש לחברו קרקע ומטלטלין, ויפנה לבו מן המחשבה הזאת שלא יחשוב בהם ולא יחמדם...

אך הבנה זו קשה, כיצד ניתן לצוות על האדם לא לחמוד, הרי דבר יפה מושך את העין ויוצר חמדה?

האבן עזרא עסק בשאלה זו:

אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו?

ועתה אתן לך משל. דע, כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, והוא ראה בת מלך שהיא יפה, לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה, כי ידע כי זה לא יתכן. ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים, שיתאוה שיהיה לו כנפים לעוף השמים, ולא יתכן להיות, כאשר אין אדם מתאוה לשכב עם אמו, אעפ"י שהיא יפה, כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו. ככה כל משכיל צריך שידע, כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו, רק כאשר חלק לו ה'...

ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד. ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו, יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי, על כן הוא ישמח בחלקו ואל ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ותחבלותיו, ע"כ יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו.

'לא תחמוד'

כשם שכפרי לא יחמוד את בת המלך, אא"כ הוא משוגע שחולם שיצמחו לו כנפיים, ה"נ אין חמדה לשכב עם אמו, וה"נ צריך להחדיר ללב שאם הקב"ה אסר, הדבר כ"כ בלתי אפשרי שאפי' אינו עולה על הדעת.

דוגמא לדבר, מעשן המכור לסיגריות לא מצליח להפסיק לעשן כל השבוע, אבל בכניסת שבת אין לו משיכה לסיגריה, וזאת משום הידיעה הברורה והמוחלטת שהדבר אסור, וה"נ צריך האדם להרגיש ביחס ל'כל אשר לרעד' שאסור הוא כמלאכות שבת.

האבן עזרא (דברים ה, טז) ממשיך את שיטתו ומחדד אותה, לא רק שאפשר לצוות על הלב, זוהי תכלית התורה :

ורבים אמרו כי אין עון במחשבת הלב ואין עליהם שכר ועונש. ויש ראיות רבות להשיב עליהן ולא אאריך רק אראה להם 'לב חורש מחשבות אוף', 'הטיבות כי היה עם לבבך' 'ולישרים בלבותם' ומשה אמר בסוף 'בפיך ובלבבך לעשותו' **ועיקר כל המצות ליישר הלב.**

האבן עזרא לשיטתו מסביר את מבנה עשרת הדיברות באופן מדורג :

מחשבה (אנכי, לא יהיה), דיבור (לא תשא) ומעשה (זכור, כבוד, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב), דיבור (לא תענה) ומחשבה (לא תחמוד).

וכל המצות על ג' דרכים, האחת מצות הלב, והב' מצות הלשון, והג' מצות עשה.... ומצות הלב הם העקרים הנכבדים על כולם.

אנכי ה' ולא תחמוד הם ציוויים על מחשבת הלב, והם העיקר והשורש. עיקר בין אדם למקום הוא אנכי ה', עיקר בין אדם לחברו הוא לא תחמוד.

ב. שיטת תוספות

אבל **במושב זקנים מבעלי התוספות** יש גישה אחרת לגמרי ביחס לאיסור לא תחמוד :

אזהרת חמידה אינו עובר בחמוד עד שיחמוד ויגזול ממנו בלא דמים...

'לא תחמוד כסף וזהב ולקחת לך' מה להלן לקיחה עמו אף כאן לקיחה עמו.

וא"ת והרי כתיב לא תגזול? וי"ל בלאו יתירי.

הקשה ר"ת למה כתיב במשנה תורה 'לא תתאוה?' ותי' לא תחמוד לאינשי בלא דמי, לא תתאוה אפי' בדמי.

איסור לא תחמוד אינו במחשבת הלב אלא במעשה גזילה, דילפינן בגזירה שוה דלא סגי בחימוד הלב, ובעינן שיקח את החפץ מרעהו.

יסוד הדבר בסוגיא **בבבא מציעא** (ה): :

אמר רב הונא (שילם ולא רצה להשבע) משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו, נימא מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא?

התם נמי מורה ואמר דמי קא יהבנא ליה.

אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא והא קא עבר על לאו דלא תחמד? לא תחמד לאינשי בלא דמי משמע להו.

שומר שהיה יכול להפטר בשבועה, ובחר לשלם ולא להשבע- חייב שבועה שאינה ברשותו. ואע"פ שהחשוד על הממון חשוד על השבועה, בכל אופן הכא אינו חשוד לשקר בשבועה כיון ששילם. והקשה רב אחא, ס"ס עבר על איסור לא תחמוד ויפסל לשבועה מדין רשע? ותרצה הגמרא דלא תחמוד בלא דמי משמע לאינשי.

ומשמע שאיסור לא תחמוד הוא בלקיחת חפץ בלי לשלם עליו, אך אם משלם אינו עובר.

אך הבנה זו אינה פשוטה, **תוספות** הקשו :

וא"ת תיפוק ליה מלא תגזול? וי"ל לעבור עליו בשני לאוין.

כלומר, איסור לא תחמוד הוא איסור גזל, והתורה כתבה זאת פעמיים כדי לעבור עליו בשני לאוין. ותרופ זה צ"ע, שהרי כל המשמעות של ריבוי לאוין היא לענין מלקות, אבל בגזל אין חיוב מלקות שהרי ניתן להשבה- תשלומין, וא"כ צ"ע מדוע שהתורה תכפול בו לאוין.

הסמ"ע (לד, לב) תרץ באופן אחר :

כל הנותנים דמים עוברים אלאו דלא תחמוד, כי לא תחמוד בלא דמי משמע (וכן האמת, כן כתבו התוספות) ואינם גוזלים בכח, אלא משתדלים מהבעלים עד דיהבי להו בלא דמים.

לא תגזול היינו נוטל חפץ בלא דמים בעל כרחם של הבעלים. גם לא תחמוד הוא בלא דמי, אלא שאינו נוטל בכח כגזל, אלא משכנע את הבעלים ולוחץ עליהם עד שנותן לו את החפץ במתנה ללא דמים, וכה"ג אע"פ שלא הוי גזל אך עבר על לא תחמוד.

עוד קשה, דפשט לשון הגמרא הוא דרק לאינשי משמע בלא דמי, אבל באמת אפילו בדמי הוי לא תחמוד.

ונחלקו בדבר תרוצי התוספות על הסוגיא **בסנהדרין** (כה): שאמרה :

הוסיפו עליהן (פסולי עדות) הגזלנין והחמסנין...

החמסנין- מעיקרא סבור דמי קא יהיב אקראי בעלמא הוא, כיון דחזו דקא חטפי גזרו בהו רבנן.

חמסנין כשרים לעדות מהתורה כיון שאינם גזלנים, אבל חכמים פסלו אותם. ובארה הגמרא דתחילה היו כשרים כיון שהיו משלמים אין כאן גזל, אך כאשר ראו חכמים שהחמסנים חוטפים בלי הסכמת הבעלים ונותנים לבעלים את הכסף- פסלו אותם לעדות.

והקשו **תוספות** :

מעיקרא סבור דמי קיהיב - וא"ת וליפסול מדאורייתא דקא עבר אלאו דלא תחמוד?

וי"ל דלא תחמוד משמע דלא יהיב דמי, וכי יהיב דמי ליכא לאו דחמוד כלל.

וא"ת והא אמרינן בפ"ק דבבא מציעא (דף ה): לא תחמוד בלא דמי משמע להו, משמע לאינשי דווקא הוא דמשתמע כך אבל הם טועים, דלא תחמוד הו אפי' בדיהיב דמי. וי"ל דמשמע להו דקאמר ר"ל נמי דכן הוא האמת.

ועי"ל דהכא הכי קאמר דמי קא יהיב והיו מפייעים אותם עד שיאמרו רוצה אני, אם כן לא עברי אלאו דלא תחמוד כיון דחזו דשקלי בעל כרחייהו ולא היו חוששין אם יתפייעו פסליהו.

למרות שחמסן משלם, ס"ס כבר עבר על לא תחמוד, ומדוע בתחילה לא היו פסולים מהתורה?

תחילה תרצו דלא רק לאינשי משמע בלא דמי, אלא אפילו אליבא דאמת לא תחמוד אינו אלא כשלא נותן דמים, אבל כל שמשלם אינו עובר בלא תחמוד.

'לא תחמוד'

בתרוץ השני חידשו, דאפילו אם נותן דמים עובר על לא תחמוד- כל זמן שהבעלים לא התפייסו, אבל אם מתפייס ונותן דמים אינו עובר על לא תחמוד.

ג. שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם (גזלה פרק א) :

ט. כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חבירו או כל דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו אף על פי שנתן לו דמים רבים (ראב"ד: א"א ולא אמר רוצה אני) הרי זה עובר בלא תעשה שני לא תחמד.

ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה.

ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד, כענין שני 'לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך' חימוד שיש בו מעשה.

הרמב"ם פסק שעובר על לא תחמוד אפי' נותן דמים, והשיג עליו הראב"ד דדוקא כשלא רצו הבעלים. עוד פסק הרמב"ם דאינו עובר על לא תחמוד במחשבה בלבד, ובעינן מעשה-לקחת את החפץ, כדברי המכילתא. ואפי"ה אין לוקין על לא תחמוד כיון דהוי לאו שאין בו מעשה. והקושיא זועקת, מצד אחד כתב הרמב"ם שלא תחמוד צריך מעשה, ומצד שני כתב דאין לוקין דהוי לאו שאין בו מעשה, והדברים תמוהים.

וכן הקשה הראב"ד :

לא ראיתי דבר תמה גדול מזה והיכן מעשה גדול מנטילת החפץ? אבל היה לו לומר מפני שהוא חייב בתשלומין, שהרי הוא כגולן שחייב להשיב את הגזלה ולפיכך אינו לוקה, וגם זה חייב להשיב את החפץ לבעליו.

ולכן השיג הראב"ד וטען שבלא תחמוד יש מעשה, ומה שאין לוקין עליו, כיון דהוי לאו שניתן לתשלומים.

1. המגיד משנה למד ששתי המחלוקות תלויות זו בזו :

דעת הראב"ד מפני שאם אמר רוצה אני מקחו קיים ולא גרע מתליוהו וזבין דזביניה זביני, וכיון שכן אין בו לאו.

ולא כן דעת הרב ז"ל אלא מקחו קיים אף על פי שעבר, ואף על גב דאמר רבא בתמורה (דף ד' :) כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני מידי והאי דלקי דעבר אהורמנא דמלכא הרי הוא כעין גוזל צמר ועשה ממנו בגד שאינו משלם אלא כשעת הגזלה וקנה הדבר בשינוי כדאיתא התם אף כאן קנה בדמים.

ואין לוקין על לאו זה שאין בו מעשה... הלך הרב המשיג לשיטתו שכתב שאם אמר רוצה אני המוכר שהלוקח פטור.

אבל דעת רבינו ז"ל שהאיסור אף ברצון המוכר הוא, וע"כ כתב שאין בו מעשה לפי שנטילת החפץ ברצון המוכר הוא נעשה אבל ההשתדלות אשר השתדל כדי לרצותו הוא האיסור ונגמר בשעת המקח ובהשתדלות לא היה מעשה ולכך לא נתן טעם לפי שהוא חייב להחזיר החפץ שכיון שברצון המוכר נעשה אין כאן חיוב השבה... ומ"מ שיטת הר"א ז"ל נכונה יותר.

הראב"ד למד כשיטת תוס' ב', דאם הבעלים מתרצה לא עבר על לא תחמוד, דתליוהו וזבין זביני זביני, וכך היא דרך המסחר ואין בכך ריעותא. וראיה לדבר דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, ואם תליוהו וזבין זביני זביני, מוכח שאין בכך איסור. ולפי"ז לא תחמוד היינו בנוטל בלי לפייס. אבל הרמב"ם סבר דאע"פ שעבר על איסור לא תחמוד אי"ז פוגע בקנין, דהקנין אינו גוף האיסור, ההשתדלות היא האיסור.

לפי"ז נחלקו מדוע אין לוקין, דלפי הרמב"ם אין האיסור בקניה, דנעשית מדעת ורצון, וכל האיסור בהשתדלות ולא חשיב מעשה. אבל לפי הראב"ד האיסור הוא בנטילה בעל כרחו והוי כעין גזל ולכן חשיב מעשה, והטעם שאין לוקין היינו משום שניתן להשבון כמו גזל.

לפי המ"מ איסור לא תחמוד הוא ההשתדלות לקנות את החפץ, וכך משמע מהמשך דברי הרמב"ם: יב. הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד והקונה דבר שהתאוה בהפצר שהפציר בבעלים או בבקשה מהן עובר בשני לאוין לכך נאמר לא תחמוד ולא תתאוה, ואם גזל עבר בשלשה לאוין. לדרך זו אין איסור לא תחמוד בלב, אלא בדיבור ובמעשה – הפצרה, וכ"כ **ערוך השולחן** (ח"מ שנט, ח):

כתיב לא תחמוד ולא תתאוה- אין הכוונה על תאות הלב בלבד בלא מעשה... מדכתיב 'לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת' דאיסורא דלא תחמוד הוא דוקא כשיעשה מעשה [מכילתא]. ואף על פי שממדת **חסידות שלא לחמוד כלל** אפילו בלב מה שיש לחבירו, מ"מ בלאו דלא תחמוד אינו עובר רק בעושה מעשה.

המ"מ מסיים ששיטת הראב"ד עיקר, ונראה דהיינו משום דגם הפצרה היא מעשה, ועדיין קושיית הראב"ד עומדת.

2. נראה להסביר את שיטת הרמב"ם באופן שונה, ע"פ דברי ה**ברכת פרץ**¹:

לרמב"ם עיקר העבירה היא החימוד שבלב שהוא ענין תשוקה ורצון, אלא ששיעור החמדה שיש בה אזהרה הוא חמדה שמביאה לידי תוצאה של השגת הדבר... ההשתדלות אינו אלא תנאי בגדר העבירה של החמדה.. ולראב"ד עיקר הלאו הוא נטילת ממונו של חברו.

הרמב"ם חולק על תוס' והראב"ד באופן עקרוני, לא תחמוד הוא ציווי על הלב כדברי האבן עזרא, וכל דברי המכילתא אינם משנים את מהות האיסור, אלא מגדירים אותו. לא אסרה תורה חמדה טבעית אינסטנקטיבית, דאכן דבר יפה גורם תשוקה ורצון, ואין בכך פגם. אך התורה דרשה מהאדם להתגבר על חשקה זו ולא להוציאה מהכח אל הפועל, ולכן דרשה המכילתא 'לא תחמוד ולקחת' אם האדם מתאמץ ומפציר ולוקח את החפץ זוהי הוכחה שמידותיו רעות ולבבו מושחת, שאינו יכול לעצור בעד תאוותו.

לדרך זו האיסור הוא בלב, ההפצרה והקנין הם רק ביטוי וסימן שאכן תאוותו רבה ורעה ואי"ז חמדה טבעית בעלמא, ולכך חשיב לאו שאין בו מעשה.

¹ לבעל הקהילות יעקב.

'לא תחמוד'

ואולי אלו דברי הרמב"ם (שמונה פרקים, פרק ו) שחילק בין מצוות שמעיות בהם התאוה רצויה ועליהם נאמר כל הגדול מחברו יצרו גדול מחברו ולפום צערא אגרא, ובין מצוות שכליות אשר עצם התאוה להם מגונה ושפלה היא :

העניינים המפורסמים אצל כל בני אדם שהם רעים כשפיכת דמים, כגנבה וגזלה, ואונאה, ולהזיק למי שלא הרע לו, ולגמול רע למטיב לו... אילו לא נכתבו ראויות הן ליכתב, ויקראו אותן... מצוות השכליות. ואין ספק שהנפש אשר תכסף לדבר מהן ותשתוקק אליו, שהיא חסרה ושהנפש החשובה לא תתאוה לאחת מאלו הרעות כלל, ולא תצטער בהמנעה מהן.

אבל הדברים שאמרו עליהם החכמים, שהכובש את יצרו מהם הוא יותר חשוב, וגמולו יותר גדול, הן התורות השמעיות, וזה אמת, שאלמלא התורה לא היו רעות כלל, ומפני זה אמרו, שצריך האדם שיניח נפשו אוהבת אותן ולא יהיה מונע מהן, אלא התורה... לא אמרו "אל יאמר אדם אי אפשר להרוג הנפש, אי אפשר לגנוב, אי אפשר לכזב אלא אפשרי ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי", אבל הביאו דברים שמעיים כולם, בשר בחלב, לבישת שעטנז, עריות.

החמדה הטבעית אין בה פגם ואינה מזיקה לשאר בני האדם, אבל הוצאת החמדה לפועל וההשתדלות בלקיחת חפציו של הזולת היא רעה ומגונה, ויכולה להוביל את האדם לגזל, ניאוף ורצח.

ונראה לדייק זאת מסדר דברי הרמב"ם :

תחילה כתב: 'כל החומד... והפציר בו עד שלקחו... הרי זה עובר בלא תעשה'. ועל כך אמר 'ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה'. רק אח"כ פרט וכתב: 'ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד'. משמע שעיקר האיסור הוא בלב, ולכן הוי לאו שאין בו מעשה, אלא שגדר האיסור מזיקק מעשה 'ולקחת', וזהו תנאי וסימן אך לא מהות האיסור.

וכן משמע גם מדברי הרמב"ם **בספר המצוות** :

המצוה הרס"ה היא שהזהירנו מהשים מחשבתנו לעשות תחבולה כדי לקנות מה שיש לזולתנו מאחינו, וזה הוא אמרו 'לא תחמוד בית רעך וכו'. ולשון מכילתא: לא תחמוד יכול אפילו חומד בדברים? תלמוד לומר לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך, מה להלן עד שיעשה מעשה אף כאן נמי עד שיעשה מעשה.

ומשמע שהאיסור הוא במחשבה, אלא שצריך שגם יוציא לפועל.

וכע"ז נראה גם מדברי **ספר מצוות קטן** (מצוה יט) :

שלא לחמוד דכתיב (שמות כ') לא תחמוד. ואע"ג דאמרינן במכילתין יכול בדברים תלמוד לומר ולקחת לך. מה להלן מעשה אף כאן מעשה, מכל מקום נראה שאף בלב אסור, אך אינו נגמר להתחייב עליו עד שיעשה מעשה...

האיסור מתחיל בלב, ואי"ז מידת חסידות בלבד כדברי ערוך השולחן, אלא שאינו נגמר עד שיקח את החפץ.

ונראה שיחלקו הראשונים בהבנת הפסוק (מיכה ב, ב) 'וחמדו בתים וגזלו'.

לפי תוספות החימוד הוא הגזל עצמו- שנוטל בלא דמים, לפי הראב"ד החימוד הוא חצי גזל, שנותן דמים אבל נוטל את החפץ שלא ברצון הבעלים. אבל הרמב"ם חלק וסבר דחימוד אינו שוה לגזל אלא מוביל אליו, וז"ל (שם, יא) :

התאווה מביאה לידי חימוד והחימוד מביא לידי גזל, שאם לא רצו הבעלים למכור אף על פי שהרבה להם בדמים והפציר ברעים יבא לידי גזל שני וחמדו בתים וגזלו, ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממונם או מנעוהו לגזול יבא לידי שפיכות דמים, צא ולמד ממעשה אחאב ונבות. ומבואר שלפי הרמב"ם החימוד אינו גזל אלא שלב מקדים אליו.

ד. סיכום

עלה בידינו ד' שיטות באיסור לא תחמוד :

אבן עזרא, רבנו בחיי : עצם החמדה בלב אסורה.

רמב"ם : חמדת הלב שיוצאת לפועל אסורה, ואפי' התפיסה המוכר וקיבל דמים, משום סייג לגזל.

ראב"ד, תוס' ב' : האיסור כעין גזל, דאע"פ שנותן דמים, אך המוכר לא התרצה. אכן אם התפיסה המוכר שרי לגמרי.

תוס' א'- לא תחמוד זהה ללא תגנוב, והיינו בנוטל חפץ ולא נותן דמים כלל.

רבנו בחיי הקשה מדוע לא נזכר איסור גזל בעשרת הדיברות :

לולא שהגזל בכלל החמדה... היה ראוי להכתב בעשרת הדברות בכלל הלאוין לאו של "לא תגזול" כי

היא עברה חמורה עד מאד ורוב העולם נכשלים בה, ועוד שהיא מצוה מושכלת כרציחה ונאוף...

אבל מפני שהחמדה כוללת אותו שאין אדם גוזל עד שיחמוד, וכענין שכתוב: (מיכה ב, ב) "וחמדו

שדות וגזלו", לכך לא הוצרך להזכירו וכלל אותו בלאו של "לא תחמוד".

ועוד כי רצה לאסור אפילו החמדה שהיא תאות הלב בכל עת ובכל שעה אף על פי שאינו בא לידי

מעשה כדי שילמד אדם קל וחומר לאסור הגזלה שהוא המעשה.

ונראה, ששני תרוצי רבנו בחיי תלויים במחלוקת תוס' והרמב"ם :

למהלך הראשון לא תגזול כלול בלא תחמוד, וקרוב לשיטת תוס'.

למהלך השני לא תחמוד הוא סייג והרחקה מגזל, ואם לא יחמוד בלב לא יגיע אל הגזל, וקרוב לדברי

הרמב"ם.

ה. נפקא מינות²

1. חצי שיעור

כתב המנחת חינוך (מצוה לח) :

לפי המבואר הלאו הזה של לא תחמוד אינו מחמת הפקעת ממון דאפי' בנתן דמים עובר בלאו זה וגם

לדעת הר"מ אף דבגמר המקח רוצה המוכר מ"מ עובר על הלאו כמש"ל, א"כ אפי"ל דאף פחות משהו

פרוטה עובר בלאו זה...

עיקר הטעם הוא מכלל השיעורין שאצל דיני ממון הכל בפרוטה, ופחות משו"פ לא נקרא ממון.

אם לא תחמוד הוא איסור על החמדה המתפרצת מהלב ומלמדת על המידות הרעות של האדם, לא

תלי כלל בשיעור פרוטה, אבל אם לא תחמוד הוא כעין גזל כשיטת הראב"ד ותוס', א"כ הוי דין מדיני

ממונות ותלי בשיעור ממון- פרוטה.

² עיין בשיעורו של הגר"א וייס לפרשת יתרו ותמצא דיונים נוספים התלויים במחלוקת דידן.

2. חפץ שאינו מסויים

משנה הלכות (יב, תי):

אדם רואה בית נאה או אשה נאה ואומר כזה אני רוצה, אם הוא בכלל לא תחמוד?
לפעני"ד דגדר דלא תחמוד לא שייך רק אם הוא חומד חפץ או ממון או כל דבר שיש לו לחבירו והוא
רוצה באותו חפץ והוא חומדו להיות שלו אז הוא עובר על לא תחמוד אבל אם הוא רואה בית נאה או
דירה ואומר בית בזה או דירה כזו אני רוצה אין בזה איסור של לא תחמוד והאיסור הוא רק שלא
יחמוד ויתאוה בית זה.

וז"ל רבינו אברהם בן הרמב"ם עה"ת: לא תחמוד והבן שהאזהרה על איזה חפץ שיש ברשותו של
חבירו לא על מה שדומה לאותו החפץ... להתאוות שאותו בית גופו יהי' שלו לא שאסור לו להתאוות
לו דוגמתו או דומה לו ע"כ ע"ש.

לפי המשנה הלכות לא תחמוד אינו שייך אלא בחפץ מסויים של חברו, אבל אם אין עינו צרה בחברו,
אלא שרוצה כעין זה לעצמו לית לן בה ואין בכך שום איסור.

וכעני"ן כתב גם הגרי"פ (ביאור על רס"ג ל"ת רעא):

נראה ברור דודאי לאו דלא תחמוד ולא דלא תגזול שתי אזהרות חלוקות לגמרי נינהו, ואפשר לזו
בלא זו:

דכל היכא דאין כוונתו אלא לגוף החפץ עצמו ולא לדמיו, כגון שרואה אצל חבירו דבר נחמד בעיניו או
שהוא צריך לחפץ זה ולכך הוא מתאוה וחומד ליטלו לעצמו, אבל הוא רוצה לשלם דמי החפץ ככל
אשר יושת עליו מהבעלים במחירו - ודאי לא שייכא בזה כלל אזהרת לא תגזול אלא לא תחמוד בלבד.
דגולה אינה אלא כשבא להרבות הונו בממון חבירו. אבל היכא שאין כוונתו לגוף החפץ עצמו אלא
לדמיו, דגם אם היה רואה חפץ אחר אצל חבירו ג"כ היה גוזלו. וגם הרבה אפשר לו למצא כאלה אם
היה רוצה לקנות, אלא שהוא לא בא אלא אדעתא דגזלת ממון בעלמא. בזה ודאי לא שייכא אזהרת
לא תחמוד, אלא אזהרת לא תגזול בלבד.

ומיהו היכא שמתאוה וחומד גוף החפץ עצמו וגם אינו רוצה בתשלומין דמי החפץ. בודאי דבזה שייכי
אזהרת לא תתאוה ולא תחמוד וגם אזהרת לא תגזול כאחת. דמשום תאוה וחימוד גוף החפץ הו"ל
בכלל אזהרת לא תתאוה ואזהרת לא תחמוד. ומשום דמי החפץ עובר בלאו דלא תגזול.

מי שרוצה כסף ומרבה את ממונו ע"י לקיחת ממון חברו - עובר על איסור גזל בלבד.

מי שרוצה חפץ מסויים שיש לחברו, והוא מתלהב ממנו ומוכן לשלם עליו - עובר על לא תחמוד בלבד.

מי שרוצה חפץ ונוטלו בלי לשלם עובר גם על לא תחמוד וגם על לא תגזול.

ונראה שכל מהלך זה הוא לפי דרכם של האבן עזרא והרמב"ם, שהאיסור בלא תחמוד הוא הרצון
ותאוות הלב, אבל לפי תוס' והראב"ד, לא תחמוד הוא גזל או כעין גזל ואין שום דין מיוחד בחפץ
מסויים, אלא כל הנוטל ממון חברו בלי שהתרצה עובר על לא תחמוד.

ונראה שכך למד גם החפץ חיים (שמירת הלשון ח"ב, חתימת הספר):

אמרתי לעורר על דבר אחד, שנכשלין בו בני אדם. הנה ידוע, שעון גזל הוא בין מאחרים ובין מקרוביו,
ואפלו מאביו ואמו, כדאיתא בבבא קמא (דף ע"ג), גנב משל אביו וכו'. ופשוט, דהוא הדין הלאו (שמות
כ" ט"ו) ד"לא תחמד" שיד גם כן לכל...

לפי זה, אם נתקשר עם אחד בכתיבת התנאים להשיא לו בתו, וגמרו ביניהם הנתינות של כל אחד, קדם הגמר רשות ביד כל אחד לבקש מה שבלבו, דבלא זה אינו רוצה להתקשר עמו, ולאחר זה הרבה רעים להפציר במחתן שיוסיף לו עוד ועוד, לכאורה יש בזה הלאו ד"לא תחמוד". וכן כל כהאי גונא מתנות של רשות [לאפוקי של צדקה], שאין בלבו של הנותן לתן, כי אם לאחר הפצרת רעים, יש בזה משום "לא תחמוד".

ומבואר בדבריו דכל שנוטל ממון חברו שלא ברצון גמור עובר על לא תחמוד, וכן נראה מלשון הכתוב 'וכל אשר לרעך' ולא דווקא דבר מסויים שיש לחברו.

וכך נראה גם בשו"ת הרא"ש (צה, א):

ג' עברות הן בענין גזל: הראשונה במחשבה - שמתאוה בלבו לממון חברו. השניה בדבור - שמדבר: אלו היה אותו הממון שלו, והשלישית במוציא מחשבתו ודבורו לפעל והולך וגוזל ממון חברו. ונראה מדבריו דלא תתאוה, לא תחמוד ולא תגזול הם שלושה שלבים בתהליך אחד של גזל, תחילה האדם חושק בליבו, אח"כ הוא פועל בדיבורים ובהפצרות ואח"כ נוטל ממון וגוזל ממש. ומשמע שהאיסור אינו בחפץ מסויים, אלא בחימוד ממון, וכל שמוביל אל הגזל אסור משום לא תחמוד. וראיתי שכבר נחלקו בדבר האחרונים, והובאו הדברים בשו"ת בצל החכמה (ג, מד, אות ג):

ראיתי בשו"ת ארץ צבי (סי' ג' אות ו') מביא בשם רבינו יונה בס' שע"ת דהמפציר ליתן לו מתנה עובר בלא תחמוד.

ושכ"ק האדמו"ר זצ"ל מגור כ' שאולי דעת יחיד הוא. והמחבר שו"ת ארץ צבי הנ"ל כ' דלדעתו הדברים מוכרחים ואפי' לא אמרן ר"י הי' ראוי לדון כן שאם במכר שנתן מעות כן מכש"כ במתנה שאם מפציר ליתן לו מתנה שעובר.

והשיב הגה"ק מגור זצ"ל דלא תחמוד שייך רק בחפץ שאינו מצוי ובוה חילק בין מכר למתנה.

האדמו"ר מגור סבר שאין לא תחמוד אלא בחפץ שאינו מצוי ודווקא במכר, אבל במתנה לית לן בה. אבל בעל ארץ צבי לא חלק בדבר, ולמד מדברי ר' יונה שלעולם עובר על לא תחמוד.

וכן מוכח מדברי הסמ"ע (הנ"ל) שעיקר לא תחמוד הוא שיפציר בו ע"מ שיתן לו בלא דמים, ואין חילוק בין מתנה למכר.

'קצירת האומר'

מה היחס בין איסור גזל ובין איסור לא תחמוד?

כיצד ניתן לצוות את האדם שלא יתחשק לו חפץ יפה של חברו?

נחלקו הראשונים האם איסור לא תחמוד הוא על חשקת הלב (אבן עזרא, רבנו בחיי) על הוצאת החמדה לפועל ושידול חברו למכור לו (רמב"ם) או שלא תחמוד הוא חלק מגזל - לקיחת ממון חברו בלי לשלם (תוספות) או אפילו עם תשלום אך נגד רצון חברו (ראב"ד).

למחלוקת זו השלכות רבות:

אם לא תחמוד הוא חלק מגזל, יהיה תלוי בגדרי גזל - שוה פרוטה וכדו', ושייך בכל ממון חברו.

אבל אם עיקרו בלב - חייב על כלשהו, אך דווקא על חפץ מסויים של חברו ולא על ממון בעלמא.

אם לא תחמוד הוא חלק מגזל, אם שכנע את חברו למכור ונתן לו דמים - מותר.

אבל אם עיקרו בלב, עצם התאוה שיצאה מהכח אל הפועל להשיג חפץ זה - אסורה.